

A MISKOLCI NEHÉZIPARI MŰSZAKI EGYETEM GÉPELEMEK TANSZÉKÉN
DOLGOZÓ OKTATÓK TÁJÉKOZÓDÁSI IGÉNYEINEK ELEMZÉSE

Zircz Péter

BEVEZETÉS

A vizsgálatot a miskolci Nehézipari Műszaki Egyetemen - a Központi Könyvtárban, illetőleg a tanszékeken - távlatilag kialakítandó műszaki-tudományos tájékoztatási tevékenység előkészítése indokolta. Az egyetemen a Központi Könyvtár néhány erősen korlátozott terjedelmű és mélységű dokumentációs szolgáltatását kivéve, intézményes tájékoztatási tevékenység nem folyik. Ez a megállapítás nem jelenti a rendszeres - sok esetben igen eredményes - helyi tájékoztatási tevékenység hiányát, mert ilyenrel több tanszéken is találkozhatunk. Ez azonban jórészt személyi, némiképpen "önellátó" jellegű és elsősorban ama oktatók személyes fáradtságának köszönhető, akiket az intézményes tájékoztatás hiánya erre rákényszerített.

A vizsgálatot fokozott mértékben indokolta az a körülmény, hogy a Központi Könyvtár előreláthatólag 1966-ban új, minden követelményt kielégítő épülethez jut, melyben mód nyílik a korszerű könyvtári szervezet kialakítására. Műszaki-tudományos könyvtárban - egyetemi könyvtár esetében is - a korszerűségnek a tájékoztatási eszközök fokozott igénybevételét, az "információs könyvtár" felé haladást kell jelentenie. Ez a megállapítás természetesen elsősorban az oktatókat ellátó könyvtári tevékenységre érvényes, a hallgatókkal kapcsolatban továbbra is a hagyományos könyvtári szolgáltatások fenntartása az elsődleges feladat.

Mindez - és a Nehézipari Műszaki Egyetem általános bővítését előirányzó távlati fejlesztési terv - elengedhetetlen helyi könyvtári feladattá teszi a tájékoztatási igények vizsgálatát.

A jelen tanulmány egy kiválasztott tanszék oktatói személyzetének reprezentatív vizsgálatát tűzte céljául, a vizsgálat és a belőle esetleg levonható általánosítások azonban tulajdonképpen a helyi jelentőségen: ha a következtetések nem is országos érvényűek, de bizonyos tekintetben a vidéki műszaki felsőoktatási intézményekre jellemzők.

A vizsgálat egy tanszékre való korlátozását indokolta kísérleti jellege is: a vizsgálat elvégzése során nyert tapasztalatokat egy átfogó, fokozatosan valamennyi tanszékre kiterjesztendő igénykutatáshoz tervezzük felhasználni.

A VIZSGÁLANDÓ TANSZÉK KIVÁLASZTÁSA

A Nehézipari Műszaki Egyetemen jelenleg három kar /bánya-, kohó- és gépészmérnöki/ keretében 31 tanszék működik. Az általában jól felszerelt, népes oktatói gárdával ellátott tanszékek közül a vizsgálandót kiválasztani nem könnyű feladat. A megoldást olyan "kizáró" feltételek alkalmazásával sikerült elérni, amelyek az eredmények torzulását voltak hivatva megakadályozni.

Ilyen feltétel volt többek között, hogy a tanszék ne legyen alaptárgyi /matematika, fizika stb./, álljon közvetlen kapcsolatban az iparral, nagy létszámu legyen, ne legyen függetlenített könyvtára, az oktató könyvtáros szakmailag és könyvtárilag is jól képzett legyen, érdeklődjék a könyvtárügy iránt stb.

A felállított követelményeknek a "Gépelemek Tanszék" felelt meg.

A tanszék jellemzése:

Létszám /adminisztratív és kisegítő személyzettel együtt/:	39 fő
ebből félállású 1/	- 6
adminisztratív és kisegítő személyzet 2/	33
egészállású oktató /1963 októberben/	- 8
	25 fő

1. A félállású /fél munkaidejükben borsodi vagy egyéb nagyüzemekben foglalkoztatott/ oktatókat a vizsgálatból kizártuk.
2. A vizsgálat az adminisztratív és kisegítő dolgozókra természetesen nem terjed ki.

A tanszék oktatási és kutatási területe: mechanizmusok elmélete, gépelemek /fogaskerek, csapágycsuklók, tengelyek, tengelykapcsolók, csövek, csövszerelvények, csavarkötés stb./ elmélete és méretezése, géprajz stb./ E tárgyak a gépészmérnökképzés kulcsfontosságú tantárgyai.

A tanszék egyre nagyobb tömegben végez megbízásos kutatási tevékenységet.

A GÉPELEMEK TANSZÉK SZAKIRODALMI ELLÁTOTTSÁGA

Szakirodalmi ellátottságon - a könnyebbség kedvéért némely önkényesen bevezetett szóhasználat - az intézményes /tehát a külső intézmények - egyetemi Központi Könyvtár országos könyvtárak és dokumentációs intézmények, tanszéki könyvtár/ által nyújtott szolgáltatások kihasználását értjük.

A GTSZ KÖNYVTÁRÁNAK LEÍRO ISMERTETÉSE

Könyvtáros: NAGY Géza adjunktus, mellékfoglalkozásként.

A könyvtárra fordított munkaideje: kb. heti 8 óra.

A könyvtár teljes 1963 évi beszerzési kerete /folyóiratokkal együtt/: 35 000 Ft.

A könyvtár állománya: 9700 könyv
500 bek. folyóirat
4500 szabvány
500 prospektus
1500 mikrofilm és foto

Összesen: 10700 egység

A könyvállomány százalékos megoszlása nyelvek szerint:

50 % magyar
30 % német
10 % angol
4 % orosz
1 % egyéb szláv
1 % francia
1 % olasz
3 % egyéb

A könyvállomány tartalmi megoszlására vonatkozólag megbízható adat nem állt rendelkezésre /nincs szakkatalógus!/
Leltár: egyedi /könyvalakban/

Katalógusok: szerzői betűrendes

ETO /mindkettő a Központi Könyvtártól kapott katalógus cédulákkal/, rendezetlen állapotban.

Olvasószolgálat: hallgatóknak helybenolvasás, tanszékeknek, külső intézményeknek elismervényes kölcsönzés. Olvasói statisztika nem készül.

A könyvtár egyúttal a könyvtáros és a tanszék egy másik oktatójának munkaszobája.

A könyvtár által igénybevett dokumentációs és könyvtári szolgáltatások:

a/ hazai

OMK Műszaki Lapszemle. Gépészet. Gépípar

OMK Kartonszolgálat /40 témakör/

OMK Műszaki Gazdasági Tájékoztató

KGMTI Könyvtári tájékoztatók

b/ külföldi

Referativnij Zsurnal 48. Masinosztroitel'nye materialü
Ekspressz Informacija. Detali masin

Könyvtárközi kölcsönzés:

A tanszék jelentős mennyiségben kér kölcsön könyveket más hazai, illetőleg külföldi könyvtáraktól.

Az 1963-ban könyvtárközi kölcsönzés útján igénybevett művek mennyisége:

Kértek: 293 művet /5 alkalommal/
megkaptak: 163 "

A könyvek, folyóiratok, egyéb dokumentumok szükségesnek tartott részeit kifotózzák, az így kapott dokumentumokat sorszámozzák, katalogizálják.

A Központi Könyvtár a tanszékek - így a GTsz számára is - a következő munkákat végzi:

1. devizakeretek nyilvántartása
2. devizás rendelések egyeztetése, felülvizsgálása
3. központi leltározás /egyedi és csoportos/
4. központi katalogizálás
5. központi szakozás
6. központi cédulasokszorosítás
7. folyóiratok /magyar- és külföldi/ rendelése
8. folyóiratok nyilvántartása és szétosztása
9. külföldi kiadványcsere, prospektusbeszerzés
10. kölcsönzés /a Központi Könyvtár állományából/
11. könyvtárközi kölcsönzés
12. bibliográfia, dokumentáció

A GTSz esetében a fenti munkák eltérő terjedelemben jelentkeznek, ennek munkaidő- és költségelemzésére a későbbiekben még visszatérünk.

Itt csupán annyit kell megjegyeznünk, hogy a GTSz a vizsgálat időpontjában főként a KK hagyományos szolgáltatásait vette igénybe, a bibliográfia és dokumentáció csak alárendelt szerepet játszik. Az utóbbiak a KK referálólappal és folyóiratrepertórium gyűjteményének időszakonkénti felhasználásából állanak, aktív dokumentációs tevékenységet a KK a vizsgált tanszék számára nem végez.

Újabb tevékenységi tipusként kell kezelnünk a "tengelykapcsolók" tárgykörben a Központi Könyvtár és a tanszék közös erőfeszítésével lebonyolított /és még most is folyamatban lévő/ prospektusgyűjtést, melynek során vállalati címtárakból kigyűjtött külföldi /nyugati és szocialista/ cégekkel, impervállalatokkal folytatott közvetlen levelezés útján mintegy 500 db prospektust sikerült eddig begyűjteni.

A hagyományos KK szolgáltatások közül a központi szerzeményező és feldolgozó munka elemei /1-6 pont/, valamint a központi folyóiratrendelés, nyilvántartás és szétosztás /7-8 pont/ dominál.

A KK állományának közvetlen kölcsönzése a megkérdezett tanszéki oktatók számára elenyésző mennyiségű.

A TANSZÉKEK SZAKIRODALMI ELLÁTOTSÁGA EGYÉB /KÜLSŐ/ INTÉZMÉNYEK SIKJÁN

Külső könyvtárak, dokumentációs intézmények szolgáltatásait a tanszék elsősorban könyvtárközi kölcsönzés útján veszi igénybe. Ennek mértéke eléggé tekintélyes. A hagyományos könyvtári szolgáltatások egyéb fajtáival /például: személyes kölcsönzés külső könyvtáraktól stb./ nem élnek.

A dokumentáció adta lehetőségeket jobbra ismerik, de nem használják ki. Ennek oka:

- a/ megfelelő keret hiánya
- b/ olyan elvont, elméleti kutatási feladatok, amelyeknek világszerte rendkívül csekély az irodalma
- c/ lappangó bizalmatlanság
- d/ tájékozatlanság

A tanszék évenként 2-3000 Ft fordítási kerettel /1963: 3000 Ft/ rendelkezik. Ezt a csekély keretet néhány cikk, tanulmány fordítására használják fel. Ennek megfelelően a fordítás adta általános lehetőségeket nem képesek kihasználni.

A viszonylag leggyakrabban forgatott hazai országos dokumentációs szolgáltatás a "Műszaki Lapszemle. Gépészet. Gépípar" c. refe-

rálólap. Erre vonatkozólag szinte általános az a véleményük, hogy saját elmélyültebb jellegű kutatási céljaikra ez a referálóláp nem alkalmas, ehhez túl keveset nyújt. Jó segítséget nyújt azonban az általános folyamatos tájékoztatáshoz.

Az OMK kartonszolgálatáról hasonló a véleményük, bár azt - mivel retrospektív mutatóra is alkalmas - használhatóbbnak vélik.

Az OMK Műszaki-Gazdasági Tájékoztatóra vonatkozólag csak egy véleményt kaptunk: "jó lap lenne, de túl kevés benne az engem érdeklő anyag."

Valamennyi dokumentációs szolgáltatás közül /most már a külföldieket is beleértve/ a VINITI referálólapját tartják a leghasznosabbnak. A "Referativnij Zsurnal" Masinosztroenie sorozatának "Masinosztroitelnye Materialy" című füzetait tartalmasnak, frissnek, jól használhatónak tartják.

A dokumentáció retrospektív eszközeit /témabibliográfia, irodalomkutatás/ nem használják. Ezekről a lehetőségekről még helyi vonatkozásban /Központi Könyvtár/ is alig tudnak.

A felmerülő igényekkel a tanszék könyvtárosa-hoz fordulnak, aki szabad idejétől függően elégtit ki ezeket.

AZ IGÉNYKUTATÁS

Az igények vizsgálata a kérdőív /ankét/ és a személyes beszélgetés /interjú/ módszerének kombinálásával történt: előzetesen kidolgozott kérdőívek kérdéseit valamennyi megkérdezettnek személyesen, szóbelileg tettük fel, a válaszokat magunk jegyeztük fel. A módszer eredményesnek mondható, az előzetesen megszerkesztett kérdőív biztosította a válaszok összehasonlíthatóságát, a kérdések szóbeli feltévése pedig elkerülhetővé tette a félreértéseket. A kérdések szóbeli magyarázata behatóbb vizsgálat alkalmával elengedhetetlennek látszik, a szerzett tapasztalatok ugyanis arra mutatnak, hogy a dokumentáció legfontosabb fogalmaival még felsőoktatási intézmények oktatói sincsenek minden esetben tisztában. A vizsgálat során megkérdezett 7 oktató kiválasztásánál alapelveként abból indultunk ki, hogy a kiválasztott oktatók /a tanszék teljes egészállású oktatói létszámának kb. 25 %-a/ a tanszék oktatói karáról jellemző képet adjanak mind munkakörüik, mind pedig a szakirodalmi tájékoztatási eszközök igénybevétele tekintetében.

Az első feltételt sikerült teljesíteni, a megkérdezett oktatók megoszlása beosztásuk szerint:

docens	1
adjunktus	2
tanársegéd	2
gyakornok	1
<u>összesen:</u>	<u>7 fő</u>

A vizsgálat lebonyolításának szépséghibája, hogy a tanszékvezető egyetemi tanár megkérdezése kimaradt belőle, erre azonban nagy elfoglaltsága miatt nem volt lehetőség.

A második feltétellel kapcsolatban szubjektív tényezőre - a tanszéki könyvtáros ítélőképessegeire - voltunk bízva. Itt az átlagot megközelítő középértéket sikerült kapni.

A kísérleti jelleg a kérdések megválasztásánál domborodott ki a legerőteljesebben: ezeket ugyanis a vizsgálat során többször meg kellett változtatni. Így mellőzni kellett az audiovizuális tájékozódás részletesebb kifejtésére szánt kérdéscsoportot, miután bebizonyosodott, hogy ennek a tájékoztatási formának a vizsgált szinten alig van jelentősége. Ugyancsak el kellett hagyni - bár érdekesnek ígérkezett - az oktatók "szabadidejének" vizsgálatát, mert kitűnt, hogy elfoglaltságuk időtartama /a kifejezetten oktatási tevékenységet leszámítva/ erősen változó.

Csupán formális /főként udvariassági/ válaszokat kaptunk legtöbb esetben a szolgáltatások minőségére vonatkozó kérdésekre. E kérdéscsoport válaszait ezért táblázatosan nem is foglaltuk össze, csupán a megfelelő témakörrel foglalkozó részbe építettünk be néhány jellegzetes választ.

Hasonlóképpen le kellett mondanunk a vizsgálatnak arról a részéről, amely a személyi eszközök /saját költségre járatott folyóiratok, személyi könyvgyűjtemény/ terhére végzett tájékozódás elemzésére irányult volna. Az ok: a tájékozódásnak ezt a fajtáját a megkérdezettek nem veszik számottevő módon igénybe.

AZ ADATOK ÖSSZEFOGLALÁSA

1. Mihez igényel tájékoztatást?

oktatási tevékenységhez	4
szakirodalmi alkotómunkához	1
kutatómunkához	3
továbbképzéshez	2

2. A tájékozódás célja

- általános	1
- kimerítő információ egy témáról	1

3. Mennyi időt fordít naponta a szakirodalom tanulmányozására?

0 óra	-
0-1 "	5
2-5 "	-
5 órán felül	2

4. Hol olvas szakirodalmat?

munkaszobában	2
tanszéki könyvtárban	3
Központi Könyvtárban	-
otthon	2
másutt	-

5. Milyen dokumentumfajtákból merít rendszeresen információkat?

a/ folyóirat	/tanszéki/	6
"	/központi könyvtári/	2
"	/saját/	-
b/ könyv	/tanszéki/	1
"	/közp.könyvtári/	-
"	/saját/	-
c/ referálólapp	/tanszéki/	3
d/ egyéb dokumentumfajta		1

6. Hová fordul, ha információra van szüksége?

személyes érdeklődés	/kollégától/	5
tanszéki könyvtáros		6
Központi Könyvtár		3
OMKDK		1
egyéb intézmény		-

7. A Központi Könyvtár milyen szolgáltatásokat használja?

Tájékoztató szolgálat:		
gyarapodási jegyzék		1
témafigyelés	/2/	
témabibliográfia	/4/	
egyéb tájék. tevékenység		1
Technikai szolgáltatások:		
foto		2
mikrofilm		2
könyvtárközi kölcsönzés		2

8. Használja-e az OMKDK szolgáltatásait?

referálólapp	2
kartonszolgálat	1
témafigyelés	-
fordítás	2
MGT	1
egyéb	-

9. Milyen idegen nyelven olvas?

angol	2+/2/ **
-------	----------

* Potenciális használatot jelent, azaz használná, ha tudott volna róla

** A nyelv gyengébb ismeretét jelenti

német	4+/2/
orosz	4+/1/
francia	1+/1/
egyéb	-

10. Milyen módon hasznosítja az idegennyelvű anyagot?

önállóan feldolgozva	6
fordíttatja	3
munkatárs tolmácsolja	7

11. Hány folyóiratot olvas rendszeresen?

átlag = 6 folyóirat/1 fő

12. Az audiovizuális tájékoztatási eszközök melyik fajtája nyújt szakinformációs segítséget?

rádió	-
tv	-
szakkiallítás	5
előadás	3
szakfilm	-
egyéb	-

a/ Az adatok értékelése

1-4 kérdéscsoport

A megkérdezettek elsősorban oktató és kutatómunkához igényelnek szakirodalmat /3,3/. A továbbképzés kisebb /2/, a szakirodalmi tevékenység pedig csekély szerepet látszik betölteni. Ez utóbbi azonban - a megkérdezettek viszonylag kis publikálási átlagát tekintve - nem meglepő.

Figyelemre méltó, hogy a megkérdezettek mindegyike - egy kivétellel - főként egy szűkebb részterület kidolgozásán munkálkodik /6/. Ez érthető módon átfedést jelent a továbbképzés keretében kiválasztott témák tárgyával. Egyidejűleg feltűnő az általános szaktájékoztató igényének hiánya.

A szakirodalom tanulmányozására fordított idő erős ingadozást mutat:

a/ 0-1 óra: 5 fő

b/ 5 órán felül: 2 fő

Fentiekből az 1 órás időráfordítás tűnik jellemzőnek. /A "b" kategóriához tartozó dolgozók munkahelye a tanszéki könyvtárban van!/

A megkérdezettek a kiállítások közül a Budapesti Ipari Vásárt tekintik a leghasznosabbnak, melyet az oktatók évenként rendszeresen meglátogatnak.

Megfordítva és a 4. táblázattal összevetve ebből az is kitűnik, hogy a tanszéki könyv- és folyóiratanyag közelsége szinte kényszerít az olvasásra, érthető tehát, hogy az ott dolgozó oktatók olvasnak a legtöbbet.

Szembetűnő, hogy a Központi Könyvtárat helybenolvasásra nem használják. Ezt egyrészt az a körülmény magyarázza, hogy a Központi Könyvtárnak külön kutatói olvasóterme nincs, részint pedig az, hogy a könyvtárközi kölcsönzéssel közvetlen tanszéki olvasásra szerzik be a szükséges dokumentumok nagy hányadát.

5-8 kérdéscsoport

Az 5. kérdés válaszai szerint a legkedveltebb információs eszköz a szakfolyóirat, lényegesen kisebb mértékben pedig a referálólap. A könyv e tekintetben a prospektushoz és a szabványhoz hasonlóan általában csak alárendelt szerepet játszik.

A Központi Könyvtár folyóiratainak közvetlen kölcsönzését a Központi Könyvtár gazdag folyóiratállománya indokolja. A Központi Könyvtár könyvanyagát általában csak közvetve - könyvtárközi kölcsönzéssel - használják /lásd: 1-4 kérdéscsoport értékelését./

A 6. kérdésre adott válaszok mindenekelőtt a tanszéki könyvtáros munkáját dicsérik, de ugyanakkor az egyetem /pontosabban a Központi Könyvtár/ műszaki tájékoztató szolgálatának fejletlenségére vallanak. Ennek félreérthetetlen bizonyítéka a személyes érdeklődésnek - mint gyors információforrásnak - túltengése és az országos dokumentációs intézmények szolgáltatási lehetőségeinek kiaknázatlansága.

A 7. kérdés válaszai a Központi Könyvtár tájékoztatási tevékenységéről adnak értékelést. A gyarapodási jegyzéket - melyet a tanszék 1 példányban kap - egyetlen dolgozó használja: a tanszéki könyvtáros. Mint ez a beszélgetésből kitűnt, hasznosnak és használhatónak tartja.

A témafigyelés igénybevételére adott válasz /2/ csak óhajt jelez, mert a GTSz számára a Központi Könyvtár ilyen munkát egyelőre nem végez.

Tájékoztatlanságot vagy leplezett bizalmatlanságot takar viszont az, hogy 4 fő is szeretne témabibliográfiát készíttetni, de erről a lehetőségről nincs is tudomása /a KK ezzel kapcsolatos további körlevelére folyamatosan futnak be témabibliográfia-igények/.

Az "egyéb tájékoztatási tevékenység" kérdés a KK bibliográfiai apparátusának rendszeres használatát jelzi /tanszéki könyvtáros/.

A 8. kérdés válaszai az OMKDK szolgáltatásainak már említett gyér igénybevételét részletesebben fejtik ki. Ezzel kapcsolatban meg kell jegyezni, hogy a beszélgetések során a referálólap rendszeres olvasói /2/ egyöntetűen kifogásolták a lapszemlében közölt /illetőleg a kartonszolgálatban megküldött/ anyagok - véleményük szerint - csekély mennyiségét, aminek következtében saját részterüle-

tükre vonatkozólag az OMKEK szolgáltatások igen keveset nyújtanak, s inkább csak általános tájékoztásra használhatók. Ez és a nyelvismeret okozza, hogy helyette inkább a "Referativnij Zsurnal"-t használják.

Lényegében ugyanezt a megállapítást tette az MGT egyetlen használója is.

9-11 kérdéscsoport

A megkérdezettek nyelvtudásában az orosz és német nyelv ismerete dominál. Szembetűnően kevés a franciául tudók száma /1/. Meglepő és a miskolci adottságok miatt /országhatár közelsége/ nem jellemző - az egyéb nyelvek /pl. szlovák, cseh/ ismeretének hiánya.

Az idegennyelvű anyagok hasznosításáról az önálló feldolgozás /6/ és a szóbeli fordítás /7/ nagy hányada kényszermegoldás és jó-részt annak tudható be, hogy az egyetemen nem működik saját fordító-részleg.

A rendszeresen olvasott folyóiratok /11/ száma a tanszék tudományos színvonalához mérten meglehetősen kevés /6 folyóirat /1 fő/, főként, ha figyelembe vesszük, hogy ebből két folyóirat magyar nyelvű.

12. kérdés

Az audiovizuális eszközök műszaki információs hatékonyságának vizsgálatában meglehetősen egyöntetű az a vélemény, hogy egyedül a szakkiállítások /e kategóriából is elsősorban a BNV rendszeres megtekintése/ és az előadások látogatása jár információ gyarapodással. A szakfilmek hatékonyságának tagadását jelentő válaszok óvatosan kezelendők: figyelembe kell venni, hogy Miskolcon a szakfilmek rendszeres bemutatása megoldatlan. Ennek ellenére joggal vélhető, hogy felsőoktatási és kutatási szinten az audiovizuális tájékoztatási eszközök hatékonysága messze a szakirodalmi tájékoztatás mögött marad.

A TANSZÉK SZAKIRODALMI ELLÁTÁSÁVAL KAPCSOLATOS KÖLTSÉGEK ÖSSZEFOGLALÓ VIZSGÁLATA:

a/ Tanszéki és központi könyvtári költségmegoszlás:

I. Tanszék

Könyvbeszerzés	35 000
Fordítás	3 000
Könyvtáros bérköltsége	6 000
I. rész összesen	44 000

II. Központi Könyvtár

a/ szerzeményezés	562
b/ feldolgozás	1 350
c/ könyvtárközi kölcsönzés	3 000
d/ egyéb	800
II. rész összesen	5 712

I-II. rész összesen:	49 724
Kerekítve	50 000

ÖSSZEFOGLALÁS ÉS KÖVETKEZTETÉSEK

A vizsgálat legfontosabb célkitűzése a vizsgálati módszerek kialakítása volt. Bebizonyosodott, hogy az egyetemi tájékoztatói igények vizsgálatát célszerű egyfelől a rendelkezésre álló állományi és forgalmi tényadatok /ideértve a könyvtárközi kölcsönzést, bibliográfiai és dokumentációs tevékenységet is/ másfelől az egyedi igénykutatás kombinációjával végezni. Az egyedi igénykutatás feltárta az oktatóknak a könyvtári és dokumentációs terminológiával kapcsolatos tájékozatlanságát, ezért a vizsgálatnak ezt a részét az előzetesen meg- szerkesztett /összehasonlítható feleleteket biztosító/ kérdőív és az interjú módszerével volt célszerű elvégezni.

A tanszéki könyvtár vizsgálata - bár olvasóforgalmi adatok nem állottak rendelkezésre - arra enged következtetni, hogy a tanszéki könyvtár állománya főleg csak oktatási-kutatási célt szolgál, s a hallgatók számára jobbára csak formálisan használható.

Bár nem tartozik a vizsgálat feladatkörébe, megemlítendő, hogy amennyiben a vizsgálatot más tanszékekre is kiterjesztik, ez a meg- állapítás általános érvényűvé válik, ebből a Központi Könyvtár szer- zeményezési és hálózati politikájára vonatkozólag mélyreható követ- keztetéseket kell levonni.

A tanszéki könyvtár egyébként a mi viszonyaink között hivatása magaslatán áll: jól és rugalmasan szolgálja ki az igényeket. Az ok- tatók szakirodalmi igényei elsősorban hozzá áramlanak, az igények ki- elégítésének ő a legfőbb eszköze. A tanszéki forrásokat, lehetősége- ket meglehetősen jól ismeri, rugalmasan és megbízható módon intézked- dik.

A tanszéki könyvtár ilyen formán a tanszéken dolgozó oktatók legfontosabb és leggyakrabban igénybevett általános tájékoztatói bá- zisa.

Talán ez is okozza, hogy az oktatók /egy kivételével, akinek a munkahelye a tanszéki könyvtárban van/ a tájékoztató i n t é z m é

n y e s lehetőségéről keveset tudnak. Ez a megállapítás nem csupán az országos /esetleg külföldi/, hanem a Központi Könyvtár szolgáltatásaira is vonatkozik /pl. nem tudnak arról, hogy a Központi Könyvtár témabibliográfiák elkészítését vállalja/. Ez a körülmény arra mutat, hogy a tájékoztatási szolgáltatások személyre szóló propagandája terén a Központi Könyvtárnak sok még a tennivalója.

Az információkérés egyik fontos forrása a könyvtárközi kölcsönzés. Ennek hatásfoka - a vizsgálat időpontjáig /október/ terjedő tizhónapos ciklust számítva 55,6 %, azaz tizhónapos időszak alatt minden második igényelt dokumentumot sikerült könyvtárközi kölcsönzéssel megkapni.

Ugyancsak feltűnő a könyvtárközi kölcsönzési igények kielégítésének hosszú átfutási ideje /1963 októberében 58 db januári igény még kielégítetlen!/. Ebben kétségtelenül lényeges szerepet játszott saját könyvtárközi kölcsönzési ügyintézésünk nehézsége. Időközben ezt a munkakört gyökeresen átszerveztük, de nem lehet kétséges, hogy a viszonylag csekély eredmény elsősorban objektív tényezőknek - a könyvtárközi kölcsönzés szervezet országosan tapasztalható gyengéinek - tudható be.

A voltaképpeni igénykutatás kimutatta, hogy a szakirodalom a legerősebben azokat vonzza, akik közvetlenül foglalkoznak vele /a tanszéki könyvtárost, illetőleg a könyvtári munkahelyű kollégáját/. Ezek ismerik és értékelik a legjobban a szakirodalmat, és a szakirodalmi tájékoztatás eszközeit.

A tájékoztatáshoz használt eszközök közül a primer dokumentumok - közülük is a folyóiratok - a legkeresettebbek. A szekunder dokumentumok használata viszonylag csekély, ennek oka részint a hazai dokumentációs szolgáltatások jellegében, részint propagálásuk hiányában kereshető.

A Központi Könyvtár klasszikus szolgáltatásainak /közvetlen kölcsönzés, helyben olvasás/ igénybevétele elenyésző. Ennek oka mindezek előtt a Központi Könyvtár nyomasztó zsúfoltságában rejlik, de ebben ezen túlmenőleg a tanszéki könyvtárakat a Központi Könyvtár rováására tulságosan is előnyben részesítő szerzeményezési politikának is szerepe lehet.

A Központi Könyvtár a vizsgált tanszék számára tájékoztatási tevékenységet alig fejt ki. A vizsgálat azt bizonyította, hogy e téren jelentős potenciális lehetőségek vannak, olyan igények /témafigyelés, fordítás stb./, melyek kielégítése a tanszéki oktatóknak jelentős könnyebbséget okozna.

A fordítás a megkérdezett oktatók viszonylag /helyi vonatkozásban! / kiterjedt nyelvismerete ellenére is megoldatlan probléma, a megfelelő fordítási keret hiányán túlmenőleg is bonyolult és főként hosszadalmas a fordíttatás. Ez a körülmény a szekunder dokumentumok egyébként is gyenge használatát még jobban lerontja.

Az audiovizuális tájékoztatási eszközök /a szakkiállítást, ipa-

ri vásárt és a szakelődást kivéve/ információk hatásfoka a vizsgált csoportnál elenyésző. Ez a megállapítás - figyelembe véve az audio-vizuális szaktájékoztatót /film, rádió, TV stb./ jelentékeny költségét - feltétlenül további vizsgálatot érdemel.

A tájékoztatói idő- és költségvizsgálata az információk eszközöket beszerző, könyvtárilag feldolgozó és továbbító apparátusra szorított. Az összeráfordításként meghatározott mintegy 50 000 Ft évi összeg az egyetem költségvetésének szintjén ugyan nem jelentős összeg, de egy közepes vállalat műszaki könyvtára fenntartási költségének felel meg és ilyen értelemben nem is olyan csekély. Ennek megfelelően az állomány talán jobb kihasználást érdemelne. A teljes összegből a Központi Könyvtár részére /a központi feldolgozásból és egyéb szolgáltatásokból származó költséghányad/ nem jelentékeny, úgy tűnik tehát, hogy a szóbanforgó munkákra fordított költség a központi katalógus előnyei révén megtérül.

Ez a megállapítás azonban óvatosan kezelendő, némi, - nem kis - gyanakvásra int az a jelenség, hogy a tanszék könyvtárközi kölcsönzési igényei szinte kivétel nélkül idegennyelvű, nyugati eredetű dokumentumokra vonatkoznak, melyek holléte a devizás rendelések nyilvántartásából is megállapítható, ez a munka tehát központi katalógust nem feltétlenül igényel. Ilyen aspektusból a központi katalógus fenntartására fordított nem jelentéktelen munka és költség célszerűsége további vizsgálatot követel.

Javaslatok:

1. A jelen vizsgálat fokozatosan kiterjesztendő további tanszékekre, majd az egyetem egészére, a vizsgálat lezárása nyomán javaslat készítenő a helyi bibliográfiai, dokumentációs és fordítási szolgálat létrehozásának mérlegelésére /pénzügyi alátámasztással/.
2. Felül kell vizsgálni a Központi Könyvtár és a tanszéki könyvtárak vonatkozásában eddig követett szerzeményezési gyakorlatot és olyan szerzeményezési politikát kell kialakítani, amely nagyobb vonzerőt biztosít a Központi Könyvtár számára. E téren elsősorban olyan szakterületek központi gyűjtése jöhetne számításba, melyek beszerzésével a tanszéki könyvtárak nem foglalkoznak /pl. külföldi rokonjellegű felsőoktatási intézmények működése és tanterve, külföldi szabványok és szabadalmak, vállalati irodalom, kutatási jelentések stb./
3. A hallgatók elemi bibliográfiai és dokumentációs képzésén kívül - vagy ezzel párhuzamosan - módot kellene találni /külső előadók bevonásával/ arra, hogy az oktatókat megfelelő színvonalon megismertessük a dokumentáció hazai és külföldi eredményeivel, problematikájával.
4. Meg kell vizsgálni a teljes könyvtárközi kölcsönzési tevékenység hatékonyságát, ki kell deríteni - statisztikai adatokkal alátámasztva - az eredményes könyvtárközi kölcsönzési munka gátló tényezőit és ezek kiküszöbölésére a felügye-

leti szerveknek javaslatot kell tenni.

5. Meg kell vizsgálni a központi feldolgozás gazdaságosságát.
6. Az 1. pontban említett vizsgálat adatai nyomán külön tanulmányozandó az audiovizuális tájékoztatási eszközök hatékonysága.
7. Ugyancsak az 1. pontban említett vizsgálat nyomán részletes elemzés készítendő arról, hogy mi akadályozza a különböző információhordozók /pl. külföldi folyóirat/ egyéni beszerzését /pl. tájékoztatlanság a lehetőségekről./

=

=====

=

П. Зирц:

Анализ потребностей и привычек преподавателей кафедры элементов машин Миткопольского университета тяжелой промышленности в области научно-технической информации

Выбранная для эксперимента кафедра непосредственно связана с промышленностью, на ней работает большое число преподавателей и не имеется освобожденного библиотекаря. Проверка потребностей производилась комбинированным способом – в форме бесед и опросных листов. Экспериментальный характер проверки подтверждается тем, что в ходе опроса много раз пришлось изменять вопросы.

В ходе проверки было установлено, что библиотека кафедры является важнейшей и чаще всего используемой информационной базой работающих на кафедре преподавателей. Одной из важнейших форм запроса информации является межбиблиотечный обмен. Из числа используемых в научно-технической информации средств наибольшим спросом пользуются первичные документы, а из них главным образом журналы. Сравнительно меньше используются вторичных документов, что еще усугубляется тем фактом, что не разрешена проблема переводов. Информационный эффект авдивизионных средств научно-технической информации незначителен.

Дальнейшие предложения: проверка должна быть постепенно распространена на другие кафедры, а затем на весь университет в целом. В результате должно быть составлено предложение для содействия созданию местной библиографической, информационной и переводной службы. Необходимо проверить местную практику приобретений. Необходимо в первую очередь стремиться к централизованному сбору по такой спецотрасли, приобретением которой библиотеки кафедр не занимаются. Преподавателей необходимо ознакомить с отечественными и зарубежными достижениями и проблематикой научно-технической информации. Необходимо проверить эффективность всей межбиблиотечной деятельности по обмену и экономичность централизованной обработки. Отдельно надо рассмотреть эффективность авдивизионных средств научно-технической информации.

ZIRCZ. P.: Analyse des Informationsbedarfes der auf der Fakultät für Maschinenelemente der Miskolcser Technischen Universität für Schwerindustrie arbeitenden Lehrkräfte

Die für die Untersuchung ausgewählte Fakultät steht mit der Industrie in direkter Verbindung, sie zählt viele Lehrkräfte und hat keinen unabhängigen Bibliothekar. Die Bedarfsuntersuchung geschah mittels persönlicher Besprechungen, kombiniert mit Fragebogen. Den Versuchscharakter der Untersuchung beweist auch die Tatsache, dass die Fragen laufend mehrere Male abgeändert werden mussten.

Im Laufe der Untersuchungen wurde festgestellt, dass die Fakultätsbibliothek die wichtigste und am häufigsten beanspruchte allgemeine Informationsbasis der Lehrkräfte bildet. Eine wichtige Basis der Anforderung für Information bildet der gegenseitige Leihdienst zwischen den Bibliotheken. Unter den Informationsmitteln sind die primären Dokumente, und von diesen die Zeitschriften die zumeist gesuchten. Die Verwendung der Sekundärdokumente ist verhältnismässig seltener und wird noch schlechter durch die Tatsache, dass das Übersetzungsproblem nicht gelöst ist. Der Informationswirkungsgrad der audio-visuellen Informationsmittel ist zum Vernachlässigen gering.

Weitere Vorschläge: Die Untersuchung ist stufenweise auf weitere Fakultäten, sodann auf die ganze Universität zu erstrecken. Auf Grund derselben soll ein Vorschlag zur Unterstützung der Errichtung eines lokalen bibliografischen, Dokumentations- und Übersetzungsdienstes angefertigt werden. Die lokale Erwerbstätigkeit ist zu überprüfen. In erster Reihe muss das zentrale Sammeln von Fachgebieten erzielt werden, mit deren Erwerb sich die Fakultätsbibliotheken nicht beschäftigen. Die Lehrkräfte müssen mit den einheimischen und ausländischen Ergebnissen und der Problematik der Dokumentation bekannt gemacht werden. Der Wirkungsgrad der gesamten Leihfähigkeit zwischen den Bibliotheken, sowie die Wirtschaftlichkeit der zentralen Bearbeitung muss untersucht werden. Die Wirksamkeit der audio-visuellen Informationsmittel ist besonders zu untersuchen.

